

8. Fonološka adaptacija

U poglavlju posvećenom teoriji fonološke adaptacije objasnili smo složen odnos između dijagnosticirane replike i njezinoga modela. Pritom smo naglasili da je zbog kompleksnosti jezične realnosti – koja se očituje u dijakronijskoj, dijatopskoj i dijastratskoj varijabilnosti – gotovo nemoguće odrediti tzv. protomodel i protorepliku. Stoga pri analizi posuđenica uvijek treba imati na umu da je dijagnosticirana replika zapravo dijakronijska, dijatopska i dijastratska inačica kakve protoreplike. Isto tako, postulirani “model” također je dijakronijska, dijatopska i dijastratska inačica kakvoga protomodela. Ipak, replika – kao konkretni rezultat jezičnoga dodira na leksičkoj razini – ima veću empirijsku vrijednost od postuliranoga modela, između ostaloga i zato što morf replike može sadržavati fonove koji su sličniji fonovima kakvoga protomodela nego postuliranoga modela.

Da bismo opisali odnose između glasova modela i glasova replike, najprije je potrebno opisati odgovarajuće fonološke sustave jezika u dodiru i podvrgnuti ih kontrastivnoj analizi. Tek nakon toga moći ćemo sastaviti popis dijafonskih parova. Dakako, taj popis nije sam sebi svrha, nego bi trebao poslužiti kao osnova za dobivanje informacija o inačicama modela koje su bliže tzv. protomodelu.

8.1. Inventar fonema njemačkoga jezika

Iako ćemo u ovome poglavlju iz formalnih razloga opisati fonološki sustav njemačkoga standardnoga jezika, navest ćemo i najvažnije glasovne osobitosti južnonjemačkih govora. Naime, kako smo pokazali u poglavlju o društvenopovijesnom kontekstu njemačko-hrvatskoga jezičnoga dodira u đurđevečkoj Podravini, u tom je dodiru sudjelovala upravo južna varijanta njemačkoga jezika.

8.1.1. Vokalizam

8.1.1.1. Vokali standardnoga njemačkoga jezika

Prema Žepiću (1991: 30) inventar fonema njemačkoga standardnoga jezika obučava sljedeće vokale foneme i njihove izgovorne varijante:

/i:/	[i:]	[i]				
/y:/	[y:]	[y]				
/u:/	[u:]	[u]				
/e:/	[e:]	[e]				
/ø/	[ø:]	[ø]				
/o/	[o:]	[o]				
/ɛ:/	[ɛ:]					
/a:/	[a:]					
/ɪ/	[ɪ]	[j]	[i]	[e]	[ø]	[y]
/ʏ/	[ʏ]					
/ʊ/	[ʊ]	[u]	[o]	[ɔ]		
/œ/	[œ]					
/ɔ/	[ɔ]					
/a/	[a]					
/ə/	[ə]					

Diftonzi nemaju poseban fonološki status jer nisu u opoziciji s drugim fonemima kao cjelina, nego su to samo neki njihovi dijelovi (isto, 29). Diftonzi njemačkoga jezika su: [ai], [ɔy] i [au].

Nizovi fonema /əm/, /ən/, /əl/, /ər/ pri normalnom se govoru i u određenim položajima ne izgovaraju kao [əm], [ən], [əl], [ər], nego obično kao [m̩] (silabičko *m*), [n̩] (silabičko *n*), [l̩] (silabičko *l*) i [r̩] (silabičko “vokalsko *r*”) (Mangold 1974: 32).

U posuđenicama iz francuskoga pojavljuju se i nazalni vokali, koji u našem korpusu modela – osim u jednom slučaju – nisu zastupljeni.⁸⁴

Sustav njemačkih vokala može se prikazati kao trirazredni trostupanjski sustav (Žepić 1991: 50):

⁸⁴ U njemačkom modelu *avancieren* pojavljuje se [ã].

i	y	u
e	ø	o
	a	

Slika 6 – Sustav vokala njemačkoga jezika

8.1.1.2. Osobitosti bavarskoga vokalizma

Među osobitosti bavarskoga vokalizma⁸⁵ ubrajamo sljedeće pojave:

1. nvnj. ⟨ie⟩, ⟨ü⟩, ⟨u⟩ (< srvnj. [ie], [üe], [uo]) > bav. [iɐ]
2. nvnj. ⟨ie⟩ + labijal / velar (< stvnj./srvnj. [iu]) > bav. [ui] / [oi]
3. nvnj. ⟨eu⟩ (< srvnj. [iu]) > bav. (posebno Tirol) [ui] / [oi]
4. nvnj. ⟨ü⟩ + ⟨ck⟩ / ⟨pf⟩ > bav. [u]
5. nvnj. ⟨ee⟩, ⟨ö⟩, ⟨o⟩ (< srvnj. [e], [œ], [o]) > bav. [ɛ:]
6. nvnj. [ɛ] za ⟨e⟩, ⟨ä⟩ (< srvnj. [e], [ē], [ä]) > bav. [e], [ɛ], [a]
7. nvnj. ⟨a⟩ (< srvnj. [a]) > bav. [ɔ], [ɔ:]⁸⁶
8. nvnj. ⟨ä⟩ (< srvnj. [ä], [œ]) > bav. [a], [a:]⁸⁷
9. nvnj. ⟨ei⟩ (< srvnj. [ei]) > bav. [ɔy]⁸⁸
10. nezaokruženi izgovor nvnj. ⟨ü⟩, ⟨ö⟩, ⟨äu⟩ / ⟨eu⟩ (< srvnj. [ü], [ö], [œ], [üe], [iu], [öü]) > bav. [i], [e], [ai]

⁸⁵ Ove osobitosti navodimo prema Wiesinger (1990: 447-455). Inače, u njemačkom se pravopisu razlikuju homofoni “bairisch” i “bayrisch”. Prva se riječ koristi u dijalektologiji za oznaku južnonjemačkih dijalekata koji obuhvaćaju i austrijske dijalekte, osim alemanskoga. Drugi se pridjev odnosi na područje pokrajine Bavarske. U hrvatskom nemamo tu distinkciju, pa ovdje napominjemo da pridjev “bavarski” koristimo u dijalektološkom smislu kao “bairisch”.

⁸⁶ Ovo se pravilo odnosi samo na stare bavarske riječi, starije posuđenice i imena. Novije posuđenice i imena zadržavaju [a] i [a:]. Pravilo ne vrijedi u alemanskom i gornjoistočno-franačkom području. U Austriji je uočljiva težnja prema prednjem izgovoru slova ⟨a⟩ (isto, 453).

⁸⁷ Ovo pravilo ne vrijedi za alemansko i istočnofranačko područje.

⁸⁸ Pravilo ne vrijedi za neke izraze iz područja prava i teologije. Ovo pravilo ima širok varijacijski spektar: sjevernobavarski [oɔ], srednjoalemanski [e], [ɛ:], švapski [ai] i [oi], istočnoistočnofranački i u nekim drugim bavarskim varijetetima [a] i [a:].

11. nvnj. ⟨au⟩ (< srvnj. [ou]) > bav. [a], [a:] + labijal / labiodental
12. gubljenje glasa [ə] u završnim slogovima te u prefiksu *ge-* .

8.1.2. Konsonantizam

8.1.2.1. Konsonanti standardnoga njemačkoga jezika

Analizom distinktivne funkcije njemačkih konsonanata dobiven je sljedeći inventar konsonantskih fonema i njihovih fonetskih realizacija na morfemskoj razini⁸⁹ (Žepić 1991: 27):

/b/	[b]	[p]
/p/	[p]	[pʰ]
/d/	[d]	[t]
/t/	[t]	[tʰ]
/g/	[g]	[k]
/k/	[k]	[kʰ]
/v/	[v]	[f]
/f/	[f]	
/z/	[z]	[s]
/s/	[s]	
/ʒ/	[ʒ]	[ʃ]
/ʃ/	[ʃ]	
/j/	[j]	
/x/	[x]	[ç]
/l/	[l]	
/m/	[m]	
/n/	[n]	[ŋ]
/r/	[r]	[R]
/h/	[h]	

⁸⁹ U sklopu rečenične fonologije može se postulirati tzv. fonem otvorene junkture /+/, koji može imati tri alofona: [duga pauza], [kratka pauza], [bez pauze] (Moulton 1970, navod prema Žepić 1991: 33).

Afrikate [ts] i [pf] smatraju se fonemskim vezama /t+/s/ i /p+/f/ (isto, 26).

Kombinacijom artikulacijskih obilježja “mjesto tvorbe” i “način tvorbe” njemački se konsonantski sustav može prikazati ovako (Žepić 1990:64):

		labijal	alveolar	postalv.	palatal	velar	laringal
okluziv	napeti	p	t			k	
	nenapeti	b	d			g	
nazal		m	n			ŋ	
frikativ	napeti	f	s	ʃ	ç	x	h
	nenapeti	v	z	ʒ	j		
afrikata		pf	ts				
vibrant			r			R	
lateral			l				

Slika 7 – Konsonantski sustav njemačkoga jezika

8.1.2.2. Osobitosti bavarskoga konsonantizma

Sljedeće su osobitosti bavarskoga konsonantizma:

1. srednjobavarsko dokidanje opreke napeto-nenapeto (*fortis-lenis*) na početku riječi ([b]/[p], [d]/[t], [g]/[k])⁹⁰

2. dosljedna provedba visokonjemačkog glasovnog pomaka u Koruškoj i Tirolu (nvnj. [k] > južnobav. [kx])⁹¹

3. vokaliziranje glasova [l] i [r] nakon vokala⁹²

4. nvnj. [ɪç] > bav. [ɪg]⁹³

5. V + [b] + V / [b] + [l] > bav. V + [w] + V / [w] + [l]⁹⁴

⁹⁰ “Eng verquicket mit starker und schwacher Aussprache der Verschlußlaute ist die in der deutschen Lautung vorgesehene stimmhafte und stimmlose Aussprache der Konsonanten. Stimmhafte Konsonanten waren in Österreich nie bodenständig und kommen in der Hochsprache höchstens angelernt vor.“ (Ebner 1980: 218-219).

⁹¹ Usp. Ebner (1980: 218).

⁹² Isto.

⁹³ Isto, 219.

⁹⁴ Usp. Wiesinger (1990: 453).

6. nvnj. $[-st]- / [-sp]- > \text{bav. } [-ʃt]- / [-ʃp]-$ ⁹⁵
7. gubljenje ⟨b⟩, ⟨g⟩, ⟨ch⟩ na kraju riječi⁹⁶
8. umetanje glasa [d] između [n] i [l]⁹⁷
9. diminutivni sufiks s glasom [l] (nvnj. *-lein*, stvnj. *-lin*)⁹⁸

8.2. Fonološki sustavi govora đurđevečke Podravine

U našem istraživanju obuhvatili smo dio podravskoga dijalekta što ga čine govor Đurđevca te govori Kalinovca, Podravske Sesvete, Ferdinandovca, Molvi i Virja kao većih mjesta đurđevečke Podravine.⁹⁹

Polazeći od geografskog kriterija, đurđevečki se govor može smatrati jednim od središnjih govora podravskoga dijalekta, govori Virja i Molvi pripadaju zapadnim govorima, dok se govori Kalinovca, Ferdinandovca i Podravske Sesvete klasificiraju kao istočni govori podravskoga dijalekta.¹⁰⁰

Iako svi ovi govori pripadaju podravskim govorima s fiksiranim mjestom naglaska, međusobno se razlikuju u određenim morfološkim i fonološkim pojavama. Premda se može reći svaki od tih govora ima specifičan leksik, velik dio vokabulara dobrim je dijelom identičan. Doduše, uzmu li se u obzir fonološke i morfološke specifičnosti koje se reflektiraju na leksičkoj razini, povećavaju se i razlike u vokabularu.

U ovome poglavlju opisat ćemo u najvažnijim crtama fonološke sustave govora đurđevečke Podravine, pri čemu ćemo posebnu pozornost posvetiti postojanju pojedinih izoglosa.¹⁰¹

⁹⁵ Usp. Ebner (1980: 219).

⁹⁶ Usp. Wiesinger (1990: 454).

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ Isto, 450.

⁹⁹ Sva ta mjesta u geografskom, gospodarskom i kulturološkom smislu gravitiraju prema Đurđevcu, a i formalno su, sve do sredine devedesetih, administrativno-politički pripadala bivšoj općini Đurđevac. Đurđevcu su u tom okviru gravitirali i Kloštar Podravski te Pitomača, no govori tih mjesta ne pripadaju podravskom dijalektu s fiksiranim mjestom naglaska. Nakon administrativno-političkoga preustroja sada su sva su ta mjesta postala samostalna općinska središta. Osim Đurđevca, Virje je bilo najvažnije gospodarsko, obrtničko i kulturno središte đurđevečke Podravine (usp. niz zbornika *Virje na razmeđu stoljeća*). Zahvaljujući nalazištima zemnoga plina, najbogatijima u Europi, selo Molve u posljednjih desetak godina bilježi značajan gospodarski napredak.

¹⁰⁰ Ove se podjele drži i Maresić (2000) u svom radu o morfologiji podravskoga dijalekta.

¹⁰¹ I u ovome poglavlju oslonit ćemo se na Maresić (2000: 25-49).

8.2.1. Vokalizam

Samoglasni sustav govora đurđevečke Podravine obuhvaća ove foneme:

i	u ¹⁰²		
e ¹⁰³	o		
ɛ	a	+	slogotvorno “r”

Slika 8 – Sustav vokala u govorima đurđevečke Podravine

Ovaj fonemski sustav različito se realizira u pojedinim govorima. Evo najvažnijih osobitosti realizacije:

- a) Samoglasnici /e:/ i /ɛ/ u naglašenim i nenaglašenim slogovima u istočnim govorima i u đurđevečkom realiziraju se kao [e:] i [ɛ]. U govorima Virja i Molvi u dugim se slogovima ostvaruje samo /e:/, a u kratkim naglašenim /e/ i /ɛ/.
- b) U zapadnim se govorima (Virje, Molve) samoglasnik /o/ u dugim slogovima i kratkim nenaglašenim fonetski realizira kao “zatvoreno” o, no taj je glas izgubio svoju fonemsku vrijednost. U istočnim govorima i Đurđevcu realizacija “zatvorenoga” o ne ovisi o kvantiteti sloga nego o tome je li se taj glas razvio od ɔ, a dolazi i ispred sonanata. Horga (1996: 151) međutim smatra da je razlika između zatvorenoga i otvorenoga o u đurđevečkom dokinuta: “Razlika između zatvorene i otvorene varijante glasova tipa-o, inače svojstvena kajkavskomu, u đurđevečkom je govoru neutralizirana pa tu nalazimo samo jedan glas /o/.”¹⁰⁴

¹⁰² Iz tehničkih razloga u našem radu odstupamo od uvriježene dijalektološke transkripcije koja ovaj glas bilježi tzv. prekrizanim “u”: *u* i ovaj fonem bilježimo običnim slovom *u*.

¹⁰³ Iz tehničkih razloga u našem radu odstupamo od uvriježene dijalektološke transkripcije i ovaj fonem bilježimo običnim slovom *e*. Isto tako, otvoreno *e* bilježimo znakom *ɛ*. Bez obzira na takvo bilježenje, korištenjem para znakova *ɛ* : *e* razlikujemo opreku *otvoreno-zatvoreno*.

¹⁰⁴ Možda je razlog tom zaključku činjenica da je kao informant poslužio mlađi govornik đurđevečkoga govora pa se idiolektalna izgovorna značajka generalizirala, čega je svjestan i sam istraživač (Horga 1996: 151): “Dakako, valjalo bi povećati uzorak govornika, međutim i ovi rezultati dozvoljavaju uspoređivanje formata đurđevečkih vokala s vrijednostima u standardu”. S druge pak strane, moguće je da uistinu mlađi govornici, vjerojatno pod utjecajem standarda, neutraliziraju opreku između zatvorenoga i otvorenoga *o*.

- c) U svim podravskim govorima karakterističan je izgovor fonema /u/, međutim autori koji su pisali o tom glasu “ne slažu se uvijek i u potpunosti ni oko artikulacijskog opisa niti oko punktova u kojima se on javlja” (Maresić 2000: 27). Izvjesno je da je taj glas u svim podravskim govorima pomaknute artikulacije prema glasu [i], a u nekima i blago labijaliziran. “Čini se da je i labijalizacija i pomaknutost veća u govorima koji imaju refleks $u < o, l$.” (isto, 29).
- d) Fonem /a/ uglavnom se ostvaruje kao i u hrvatskom standardnom jeziku. Jedino se u virovskom govoru u dugim slogovima izgovara ponešto zatvoreno, a ponekad je tome tako i u kratkim naglašenim slogovima.
- e) Većina govora ima fonem /o/ kao refleks stražnjega nazala φ i samoglasnoga l . U Đurđevcu je također većinom /o/ (npr. *r'o:ka, jab'o:ka*), ali u nekim riječima može biti i /u/ (npr. *s'used, v'una*). U istočnim se govorima kao refleks pojavljuje /u/, osim u dvjema kategorijama: dočetu -*noti* glagola II. vrste (npr. *pogutn'oti* /Ferd/) i nastavku za 3. lice množine prezenta (npr. *kupuj'o: /Ferd/*). U potonjoj kategoriji u Kalinovcu imamo uvijek refleks /u/ (npr. *čuj'u:, bud'u:*). U Ferdinandovcu se u starijih govornika /o/ pojavljuje fakultativno (uz češće /u/) u oblicima nesvršenog prezenta glagola *biti* (npr. *b'om / b'um, b'u: / b'o:, bud'o:*).

8.2.2. Konsonantizam

Većina podravskih kajkavskih govora ima konsonantski sustav od 23 fonema¹⁰⁵: /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/, /f/, /s/, /š/, /h/, /v/, /z/, /ž/, /c/, /č/¹⁰⁶, /đ/, /m/, /n/, /nj/, /l/, /lj/, /r/, /j/.

Izgovor podravskih fonema /č/ i /đ/ ne razlikuje se od uobičajenoga kajkavskoga izgovora tih fonema.

Iako se zvučni konsonanti na kraju riječi u zapadnim govorima češće obezvučuju i izjednačuju s bezvučnima, često ne dolazi do potpune neutralizacije zvučnih i bezvučnih suglasnika na kraju riječi. Takva je situacija posebno česta u govoru Đurđevca i istočnim govorima, gdje se zvučni suglasnik na kraju riječi obično izgovara poluzvučno.

Sljedeći glasovi pojavljuju se kao protetski:¹⁰⁷

– [v] ispred [o] i [u] (npr. *vudr'iti, vul'ica*);

¹⁰⁵ U nekim se govorima pojavljuje i zvučni parnjak glasa [c], usp. Maresić (2000: 36).

¹⁰⁶ Zbog tehničkih razloga u našem radu odstupamo od uvriježene dijalektološke transkripcije i glasove *č, ž, ņ* i *l* bilježimo znakovima *č, đ, nj, lj*. Prema tome, ova slova, kada se koriste za zapis riječi i tekstova iz podravskih govora, ne treba brkati s glasovnom vrijednošću tih slova u hrvatskom standardu.

¹⁰⁷ Usp. Maresić (2000: 35).

– [j] u nekim leksemima ispred [o], [a], [e] (npr. *j'oko, j'apa, J'e:va*);

– [h] samo u nekim govorima u ograničenom broju leksema (npr. *hot'a:va /Mol, Vir/, hambr'e:la /Vir/*); ovaj glas pojavljuje se u tim govorima i ispred slogotvornoga [r] (npr. *h'rđa /Mol, Vir/*), baš kao i u govorima u kojima se glas [h] u drugim položajima izgubio ili zamijenio drugim glasovima (npr. *hrz'ati / rz'ati*).

U govorima đurđevečke Podravine mogu se uočiti određene podudarnosti i razlike s obzirom na zastupljenost i distribuciju glasa [h], te glasova [l]/[lj], odnosno [n]/[nj].

a) Suglasnik [h]

Fonem /h/ realizira se fonetski kao velaran spirant. U većini zapadnih govorima može biti na svim mjestima u riječi (npr. *h'iža, m'uha, kruh /Mol/*), umjesto glasa [v] (npr. *s'oha /Mol/*) ili kao protetski glas (npr. *h'rzž*). No i u tim govorima ponekad se zamjenjuje drugim glasovima ili ispada (npr. *gr'aj, štij'ača, v'rnje /Mol/*).

U istočnim se govorima i govoru Đurđevca obično zamjenjuje glasovima [v] i [j] (npr. *kuv'ati, s'u:v, sn'eja, gr'ej /Kal, PS, Ferd, Đurđ/*), a na početku i kraju riječi obično se gubi (npr. *r'a:st, ra:n'iti /Kal, PS, Ferd, Đurđ/*). U istočnim se govorima pojavljuje ispred početnoga vokalskoga r (npr. *rz'ati / hrz'ati /PS/*), a ponekad u početnom položaju ispred kojega drugoga samoglasnika (npr. *ho:d'ati /Ferd/*).

S obzirom da gubljenje glasa [h] nije osobitost samo istočnih kajkavskih govora, nego ga imamo i u podravskim štokavskim govorima, govorima u okolici Virovitice i nekim staroštokavskim govorima, Maresić (2000: 38) pretpostavlja da se “ta glasovna osobina u istočni dio podravskih kajkavskih govora proširila pod utjecajem štokavskih slavonskih govora”.

b) Suglasnici [l] i [lj]

Suglasnik [lj] ostvaruje se u većini govora (npr. *z'ęmlja /Ferd, PS/, koš'ulja, Lj'u:ba /Vir/, kon'oplja /Mol/*), dok se u đurđevečkom ostvaruje s premetnutim palatalnim elementom kao slijed [jl] (npr. *p'ojle*) ili se depalatalizira (npr. *koš'ula, neđ'ela, kon'opla, z'ęmla, Lub'ica*). Doduše, prema našim opservacijama, u govoru mlađih Đurđevčana – što zbog doseljenika iz susjednih mjesta, što zbog utjecaja hrvatskoga standarda – sve se češće čuje [lj]. U kalinovečkom govoru zabilježen je trojak ostvaraj fonema /lj/: kao [lj] (npr. *'o:lje*), depalatalizirano kao [l] (npr. *z'ęmla*), a rijetko s premetnutim palatalnim elementom kao [jl] (npr. *m'ę:jlja*).

Brojni su slučajevi depalatalizacije u pojedinim govorima gdje to nije pravilo (npr. *kl'uč /Vir, PS, Kal/, zęml'ica /Ferd/*).

U Molvama, Virju i Podravskim Sesvetama redovito se palatalizira [l] ispred [i] kod glagola koji završavaju nastavkom *-iti* (npr. *molj'iti* /PS, Mol/, *šalj'iti* /Vir/) ili ispred [e] kod glagola na *-eti* (npr. *falj'eti* /Mol, PS/).

c) Suglasnici [n] i [nj]

Suglasnik [nj] ostvaruje se u većini govora (npr. *s'uknja* /Ferd/, *j'ogenj* /Vir/). Vrlo je rijetka pojava, kao što je to slučaj u đurđevečkom, u postvokalnom položaju, da se [nj] realizira kao slijed [jn] s premetnutom palatalnom komponentom (npr. *k'ostajn*). U đurđevečkom se [nj] na početku riječi i iza konsonanta obično depalatalizira (npr. *neg'o:v*, *kn'iga*, *č'ešnek*). Na osnovu vlastitih zapažanja jezične stvarnosti u Đurđevcu možemo reći je depalatalizacija relativno čvrsto ukorijenjena i u mlađih govornika, dok se slijed s prepalatalnim [jn] uglavnom zamjenjuje palatalom [nj].

U Kalinovcu su zabilježena tri ostvaraja glasa [nj]: najčešći je [nj] (npr. *k'onj*), ali se mogu pojaviti i [n] (npr. *s'ukna*) te [jn] (npr. *st'a:jne*).

Fonem /nj/ ponekad se depalatalizira i u govorima gdje ta pojava nije pravilo (npr. *kn'iga* /Ferd, PS/).

Iako u većini govora glas [n] ostaje nepromijenjen, palatalizira se u nekim govorima kod glagola s nastavkom *-niti* (npr. *ženj'iti* /PS/).

Nakon što smo pobrojili konsonante u govorima đurđevečke Podravine i naveli najvažnije značajke njihove realizacije u pojedinačnim govorima, možemo ih prikazati u obliku sljedeće tablice:

		labijal	alveolar	postalv.	palatal	velar	laringal
okluziv	bezvučni	p	t			k	
	zvučni	b	d			g	
nazal		m	n		nj		
frikativ	bezvučni	f	s	š		h	
	zvučni	v	z	ž	j		
afrikata	bezvučni		c	č			
	zvučni			đ			
vibrant			r				
lateral			l		lj		

Slika 9 – Sustav konsonanata u govorima đurđevečke Podravine

8.3. Kontrastivna analiza fonoloških sustava njemačkoga jezika i govora đurđevečke Podravine

Kao što smo već pokazali u teorijskim razmatranjima o fonološkom aspektu jezičnih dodira, postupak koji omogućuje predviđanje mogućih fonoloških interferencija jest kontrastivna analiza fonoloških sustava jezika u dodiru. Jednostavnije rečeno, na osnovu kontrastivne analize fonoloških sustava materinskoga jezika M i stranoga jezika S u velikoj se mjeri mogu predvidjeti odstupanja od izgovora stranoga jezika S u govornika kojima je materinski jezik M. Ta su odstupanja uvjetovana činjenicom da izvorni govornik jezika M riječi jezika S izgovara u skladu s artikulacijskim pravilima i navikama tipičnima za njegov materinski jezik M. U popularno-znanstvenom i svakodnevnom diskursu fonološka se interferencija naziva “stranim akcentom”.¹⁰⁸ Bez obzira na individualnu varijaciju u stupnjevima fonološke interferencije, ona je ipak primarno kolektivna pojava koja se u većoj ili manjoj mjeri može opaziti kod svakoga govornika jezika M koji uči strani jezik S.

Isto tako, kada imamo situaciju primarnoga jezičnoga dodira između materinskoga jezika M kao jezika primaoca te stranoga jezika S kao jezika davaoca, u procesu fonološke adaptacije veliku će ulogu također imati opisana interferencija. Drugim riječima, bez obzira izgovara li govornik niz glasova jezika S u sklopu govornoga lanca koji pripada iskazu na stranom jeziku S ili pak u sklopu istoga govornoga lanca pripadnoga materinskom jeziku M, pretpostavka je da će se ta dva niza glasova artikulacijski vrlo malo razlikovati, odnosno da će njihov izgovor biti uvjetovan artikulacijskim značajkama fonološkoga sustava materinskoga jezika M.

S druge pak strane, nakon prestanka primarne kontaktne situacije i integriranja replike u sustav jezika primaoca replika se podvrgava raznolikim divergirajućim glasovnim promjenama. No, usprkos toj divergenciji velika je uloga konvergirajućih glasovnih pojava, predvidivih i opisivih kontrastivnom analizom fonoloških sustava jezika u dodiru.

Stoga nam se čini metodološki opravdanim da prije analize fonološke adaptacije germanizama u govorima đurđevečke Podravine u općim crtama opišemo fonološke interferencije predvidive u iskazima govornika hrvatskoga kada uče i/ili govore njemački kao strani jezik. Te interferencije mogu se deducirati na osnovu kontrastivne analize fonoloških sustava njemačkoga i govora đurđevečke Podravine. S obzirom da su između fonoloških sustava govora đurđevečke Podravine i fonološkoga sustava hrvatskoga književnoga jezika sličnosti veće nego razlike, pri kontrastivnoj ćemo se analizi uglavnom oslanjati na rezultate kontrastivne analize fonoloških sustava njemačkoga i hrvatskoga jezika prikazane u Žepić (1991).

¹⁰⁸ U poglavlju o psiholingvističkoj ekologiji jezika Fill (1993: 13) navodi kako je ovladavanje fonološkim sustavom stranoga jezika jedan od najtežih poduhvata u učenju stranoga jezika, a visoka kompetencija u području rječnika i gramatike može itekako biti povezana sa stranim akcentom.

8.3.1. Vokalizam

Usporedba njemačkoga trirazrednoga trostupanjskoga vokalskoga sustava s hrvatskim dvorazrednim trostupanjskim sustavom pokazuje da u hrvatskome ne postoje zaokruženi prednji vokali (Žepić 1991: 66). Njemačkim prednjim zaokruženim vokalima /y/ i /ø/ najbliži su hrvatski prednji vokali /i/ i /e/. Ova kontaktna pojava nezaokruženoga hrvatskoga izgovora njemačkih zaokruženih vokala ima svoj pandan i u nekim njemačkim dijalektima. Takav je slučaj s bavarskim, gdje se na mjestu prednjih zaokruženih vokala pojavljuju njihovi nezaokruženi ekvivalenti. Uzme li se u obzir da su izvorni govornici njemačkoga na području đurđevečke Podravine najvećim dijelom potjecali s bavarskoga dijalekatskoga područja, može se pretpostaviti da su govornici podravske govora tek u rijetkim prilikama mogli čuti njemačke prednje zaokružene vokale.

Bit će da njemački vokali /ɛ/ i /e/ izvornim govornicima podravskog dijalekta nisu pričinjali većih izgovornih poteškoća, jer svi ti govori – za razliku od standardnoga hrvatskoga – i sami imaju otvoreno i zatvoreno “e”, tj. /ɛ/ i /e/.

Kod izgovora njemačkih diftonga, koji u hrvatskom ne postoje, slijed vokal + vokal, neuobičajen za hrvatski, izgovara se kao slijed vokal + konsonant, dopušten u hrvatskome (isto, 67).

Glas [ə] javlja se u njemačkome u nenaglašenom slogu, kao jedini kratki vokal na samom kraju riječi ili pak u fonemskoj vezi [ər] na kraju riječi, a u hrvatskome samo na početku i unutar riječi u sklopu slogotvornoga /r/. Zbog različitih distribucija i glasovnih supstanci hrvatskih i njemačkih r-glasova, njemački se fonem [ə] realizira u hrvatskom kao [e], pri čemu treba uzeti u obzir i utjecaj pisma (isto, 67-68).

8.3.2. Konsonantizam

Za razliku od njemačkoga, hrvatski obiluje postalveolarnim i prepalatalnim glasovima, što se može smatrati jednim od mogućih izvora interferencije. Ova se pojava odražava u činjenici da izvorni govornici hrvatskoga naviku izgovora palatalnih konsonanata mogu prenijeti i na nepalatalni izgovor njemačkoga (isto, 64).

Nepodudarnost korelacijskih opreka *napeto-nenapeto* u njemačkome i *zvučno-bezvučno* u hrvatskome rezultira nenapetim izgovorom njemačkih okluziva i frikativa (isto, 64).

Govornicima hrvatskoga poteškoću predstavlja i izgovor njemačkih /x/-glasova, jer je u standardnom hrvatskom zastupljen samo jedan fonem /h/, kojega je mjesto tvorbe u sredini između njemačkih glasova /x/ i /ç/ (isto, 65). Budući da u hrvatskome nema laringala, njemački se glas “dašak” /h/ zbog utjecaja pisma supstituira hrvatskim standardnim /h/ (isto, 65).

Vibrant /r/ izgovara se u hrvatskom alveolarno kao i u bavarskom, a poteškoću predstavlja njegov alofon /R/, koji je u standardnom njemačkom velar. Pri izgovoru njemačkoga laterala /l/ postoji u govornika hrvatskoga mogućnost palatalizacije.

Velarni nazal javlja se doduše i u hrvatskom, no samo ispred velarnih okluziva, tako da izvorni govornici hrvatskoga ovaj glas realiziraju bifonematski kao [ŋg] (isto, 65). Njemačka afrikata [pf] često se pojednostavljuje kao frikativ [f] (isto, 65).

Na razini fonološke sintagmatike mogu se očekivati ove dvije pojave: ukidanje opozicije *napeto-nenapeto* na kraju riječi i nedopuštene asimilacije.

8.3.3. Zaključna napomena

U ovom kratkom prikazu najvažnijih pojava fonološke interferencije što se mogu očekivati kod izvornih govornika hrvatskoga koji uče njemački pozornost smo posvetili konvergirajućim faktorima jezičnoga dodira na artikulacijskoj razini. Kako su se ti faktori odrazili na plan izraza njemačkih posuđenica u govorima đurđevečke Podravine, moći ćemo odgovoriti tek kada provedemo analizu dijafonskih parova i utvrdimo divergirajuće faktore koji se nisu mogli predvidjeti kontrastivnom analizom fonoloških sustava njemačkoga jezika i kajkavskih govora đurđevečke Podravine.

8.4. Dijafonska analiza

8.4.1. Dijafonski parovi

Polazeći od definicije fonema kao najmanje razlikovne jedinice jezičnoga sustava, koja se utvrđuje kao relacijska kategorija unutar danoga jezičnoga sustava, logički nije moguće da fonem jednoga jezika bude ujedno i fonem drugoga jezika. No uzmu li se u obzir činjenice da je svakome fonemu bilo kojega jezika uvijek pridružena i određena glasovna supstanca te da je jezična sposobnost antropološka konstanta, empirijski je bjelodano da je svaki čovjek – ovisno o svojim individualnim psihokognitivnim dispozicijama i socijalnom kontekstu – u stanju učiti i izgovarati jezik različit od materinskoga. Međutim, kako smo već obrazlagali, izgovor stranoga jezika uvelike ovisi o fonološkom sustavu materinskoga, odnosno prvoga jezika. Govornik materinskoga jezika M uvijek percipira razlikovne jedinice svojega materinskoga jezika te s istim auditivnim navikama pristupa glasovima stranoga jezika S.

Zbog toga takav govornik u stranome jeziku razlikuje samo one glasove koji su u njegovom materinskom jeziku fonološki distinktivni te ih *identificira* s odgovarajućim ili sličnim fonemima svojega materinskoga jezika. Kada u materinskom jeziku nema glasova sličnih glasovima stranoga jezika, govornik fonem stranoga jezika *analizira* sredstvima fonološkoga sustava materinskoga jezika (Žepić 1991: 63). Slikovito rečeno, pri izgovoru stranog jezika kao da se fonemi stranoga jezika prosijavaju kroz rešeto fonološkog sustava materinskoga jezika (isto).

Imajući u vidu specifičnu kompleksnost svakoga fonološkoga sustava, moglo bi se načelno ustvrditi da se svi fonemi stranoga jezika analiziraju, samo što su neki od njih

fonetski više, a neki manje slični fonemima materinskoga ili prvoga jezika. Prilično visok stupanj sličnosti smatra se preduvjetom *međujezične identifikacije*, dok nizak stupanj fonetske sličnosti rezultira *međujezičnom analizom*.

Na temelju kontrastivne analize fonoloških sustava njemačkoga i hrvatskoga možemo sastaviti skup uređenih parova u kojima će se na temelju visokoga stupnja fonetske sličnosti određenim glasovima njemačkoga jezika pridružiti točno određeni hrvatski glasovi. Kao načelni kriteriji pridruživanja uzeta su artikulacijska obilježja položaj jezika i usana za vokale, te mjesto i način tvorbe za konsonante. Da bi se operacija pridruživanja mogla provesti, navedena obilježja moraju u velikoj mjeri biti podudarna i za njemački i za hrvatski glas. Evo rezultata:

Vokali:

njem.	[i:]	[ɪ]	[e:]	[ɛ]	[a:]	[a]	[u:]	[ʊ]	[o:]	[ɔ]
hrv. ¹⁰⁹	[i]	[i]	[e]	[ɛ]	[a]	[a]	[u]	[u]	[o]	[o]

Izvan ovoga skupa uređenih parova ostali su njemački prednji zaokruženi vokali [œ], [ø:], [ʏ], [y:], glas [ə], vokalno *r* [ɐ], *m* [ɱ], *n* [ɲ] i *l* [ʎ], te diftonzi [ɔy], [au] i [ai]. Ovi glasovi podvrgavaju se međujezičnoj analizi od strane izvornoga govornika hrvatskoga koji uči njemački.

Konsonanti:

njem.	[p]	[t]	[k]	[b]	[d]	[g]	[m]	[n]	[f]	[v]
hrv.	[p]	[t]	[k]	[b]	[d]	[g]	[m]	[n]	[f]	[v]
njem.	[s]	[z]	[ʃ]	[ts]	[tʃ]	[r]	[l]	[j]		
hrv.	[s]	[z]	[š]	[c]	[č]	[r]	[l]	[j]		

Izvan ovoga skupa uređenih parova ostali su njemački konsonanti koji nemaju svojih glasovnih ekvivalenata u hrvatskome. To su: velarni nazal [ŋ], *h*-glasovi ([h], [x] i [ç]) te labijalna afrikata [pf]. Ovi se glasovi podvrgavaju međujezičnoj analizi.

¹⁰⁹ Kod hrvatskih vokala nije uzeta u obzir duljina.

Kada se navedeni uređeni parovi pojavljuju u našem korpusu kao dijafonski parovi, možemo govoriti o *međujezičnoj identifikaciji*. Ovi fonovi modela imaju svoje identifikacijske ekvivalente u hrvatskom kao jeziku primaocu pa bismo ih mogli nazvati *glasovima jezika davaoca s identifikacijskim ekvivalentima u jeziku primaocu*.

Njemački glasovi koji ne ulaze u relaciju identifikacije s kakvim hrvatskim glasom podvrgavaju se *međujezičnoj analizi*. To su *glasovi jezika davaoca bez identifikacijskih ekvivalenata u jeziku primaocu*.

U našem korpusu dijafonskih parova podosta je i slučajeva kada je bila moguća međujezična identifikacija, no ipak je – zbog djelovanja divergirajućih faktora nepredvidivih kontrastiranjem fonoloških sustava njemačkoga i hrvatskoga – provedena međujezična analiza.

Osim dijafonskih parova povezanih relacijama međujezične identifikacije i međujezične analize, gdje svaki član para ima realiziranu glasovnu supstancu, zabilježili smo i pojave *metaplazma*¹¹⁰ kada je u dijafonskom paru realiziran samo fon modela ili samo fon replike, a odgovarajući je član para tzv. nulti fon. Drugim riječima, ako je fon modela realiziran, a njegov dijafonski parnjak ima vrijednost nultoga fona, radi se o pojavi gubljenja glasa ili *eliziji*.¹¹¹ Ako je pak realiziran fon replike, a fon modela jest nulti fon, riječ je o dodavanju glasa, odnosno *adiciji*.¹¹²

Da bismo ilustrirali prirodu dijafonskih relacija, opisat ćemo dijafonske parove u replici *av'a:ʒʒung* ‘određena količina drva iz državne šume na koju je imalo pravo domaćinstvo u Vojnoj krajini’, tvorenoj prema modelu *Anweisung* [anvaizʊŋ]. Fonovi modela [a], [v], [z] i [ʊ] na temelju međujezične identifikacije imaju svoje ekvivalente u hrvatskima [a], [v], [z] i [u]. Diftong [ai] i velarni nazal [ŋ] podvrgavaju se međujezičnoj analizi i imaju kao dijafonske parnjake nizove glasova [aj] i [ŋg]. Fonu modela [n] odgovara nulti fon u replici, pa se može govoriti od eliziji kao vrsti metaplazma.

Kako je u samoj prirodi jezičnoga posuđivanja aspekt glasovne imitacije plana izraza modela primaran, razumije se da se najveći broj dijafonskih parova temelji na međujezičnoj identifikaciji. Međutim, budući da je pojava međujezične identifikacije očekivana i predvidljiva na osnovu kontrastivne analize fonoloških sustava jezika u dodiru, dijafonski parovi s relacijom međujezične identifikacije naći će se – zbog svoje invarijabilnosti – u

¹¹⁰ Metaplazam (njem. Metaplasmus) je pojam iz antičkog jezikoslovlja kojim se označava “svaka fonetska ili morfološka izmjena od pravilog ili uobičajenog”, a obuhvaća protezu, apokopu i metatezu (OE JLZ 5: 446).

¹¹¹ Termin “elizija” koristimo kao zajednički pojam za sve vrste gubljenja glasova bez obzira na mjesto u glasovnom lancu plana izraza.

¹¹² Terminom “adicija” nazivamo sve pojave dodavanja glasova bez obzira na mjesto u glasovnom lancu.

drugome planu analize dijafonskih parova. Nasuprot tome, pojave međujezične analize i metaplazma samo su manjim dijelom prediktabilne, a većim dijelom varijabilne, što ih čini posebno interesantnima pri analizi dijafonskih parova.

U skladu s ovim opservacijama, u popis dijafonskih parova uključit će se samo dijafonski parovi s relacijom međujezične analize i metaplazma. Takvi dijafonski parovi navode se i u *Rječniku modela i replika* u sklopu odgovarajuće rječničke natuknice.

Tako ćemo uz natuknicu *Anweisung* navesti sljedeće dijafonske parove: njem. [n] > hrv. [Ø], njem. [ai] > hrv. [aj], njem. [ŋ] > hrv. [ng]. U rječničkoj natuknici navode se i odgovarajući glasovni konteksti, pa ćemo dijafonske parove uz natuknicu *Anweisung* prikazati na ovaj način:

njem. n > hrv. Ø /	njem. # a – n – v	>	hrv. # a – Ø – v –
njem. ai > hrv. aj /	njem. – v – ai – z –	>	hrv. – v – aj – z –
njem. ŋ > hrv. ng /	njem. – Ů – ŋ #	>	hrv. – u – ng #

Slika 10 – Dijafonski parovi uz natuknicu *Anweisung*

Na temelju ovdje izloženih zapažanja sve dijafonske parove u našem korpusu možemo klasificirati prema nekoliko kriterija.

Prvi bi se kriterij mogao odnositi na činjenicu imaju li u oba člana dijafonskoga para i odgovarajuću glasovnu supstancu. Tome je tako u većini dijafonskih parova. Tek je manji, ali ne i zanemariv broj dijafonskih parova kod kojih je jedan od članova tzv. nulti fon, teorijski konstrukt bez glasovne supstance. U skladu s tim kriterijem, za dijafonske parove u kojima oba člana para imaju odgovarajuću glasovnu supstancu bila bi riječ o *supstancijalno simetričnim dijafonskim parovima*. Nasuprot tome, dijafonske parove u kojima samo jedan član para ima odgovarajuću glasovnu supstancu na planu izraza mogli bismo nazvati *supstancijalno asimetričnim dijafonskim parovima*.

Ovisno o činjenici je li u podlozi supstancijalno simetričnoga dijafonskoga para relacija međujezične identifikacije ili međujezične analize, takvi se dijafonski parovi mogu podijeliti na *identifikacijske* i *analitičke dijafonske parove*.

Kod analitičkih dijafonskih parova najveći broj parova sadrži fonove modela koji se međujezičnom identifikacijom ne mogu pridružiti ikojem fonemu jezika primaoca. Međutim, određeni broj fonova modela ima svoj identifikacijski parnjak u jeziku primaocu, no u konkretnom slučaju takvom fonu modela ne bude kao fon replike pridružen očekivani identifikacijski parnjak, nego neki drugi fonem jezika primaoca. Ovisno o činjenici ima li fon modela analitičkoga dijafonskoga para svoj identifikacijski ekvivalent u jeziku primaocu ili nema, analitičke dijafonske parove možemo podijeliti na *prototipne* i *neprototipne analitičke dijafonske parove*. Prema tome, kod *prototipnih analitičkih dijafonskih parova* fon

modela nema identifikacijski ekvivalent u jeziku primaocu, a kod *neprototipnih analitičkih dijafonskih parova* fon modela ima svoj identifikacijski ekvivalent u jeziku primaocu, ali mu on u konkretnom slučaju nije pridružen.

Kod supstancijalno asimetričnih ili metaplazmičkih dijafonskih parova realiziran je samo fon modela ili fon replike, dok je dijafonski parnjak jednak tzv. nultom fonu. Ovisno o tome je li realiziran fon modela ili fon replike, ovu skupinu dijafonskih parova možemo podijeliti na *elizijske* i *adicijske dijafonske parove*. Prema tome, kod elizijskih dijafonskih parova realiziran je fon modela, a kod adicijskih fon replike.

Opisanu klasifikaciju dijafonskih parova možemo prikazati i u obliku tablice:

I. Supstancijalno simetrični dijafonski parovi

A) Identifikacijski dijafonski parovi

B) Analitički dijafonski parovi

a) Prototipni analitički dijafonski parovi

b) Neprototipni analitički dijafonski parovi

II. Supstancijalno asimetrični ili metaplazmički dijafonski parovi

A) Elizijski dijafonski parovi

B) Adicijski dijafonski parovi

Slika 11 – Vrste dijafonskih parova

Kao što smo već naveli pri opisu glasovne adaptacije, posebna se pozornost posvećuje analitičkim i metaplazmičkim dijafonskim parovima zbog njihove varijabilnosti, dok su identifikacijski parovi kao takvi u drugome planu.

8.4.2. Analitički dijafonski parovi

8.4.2.1. Prototipni analitički dijafonski parovi

Njemačkomu glasu [ə] u većini slučajeva odgovara hrvatski glas [a] (npr. *bʏksə* > *p'iksa*). Čini se da je pri ovoj operaciji dijafonskog pridruživanja presudnu ulogu odigralo obilježje centralnosti jer je hrvatsko [a] jedini centralni vokal u hrvatskom. Kada je riječ o dijafonskom paru njem. [ə] > hrv. [ɛ], motivirajući faktori pridruživanja su ili njemačka grafija (npr. *bəʔstek* > *bɛšt'e:k*) ili gramatička analogija s odgovarajućom hrvatskom imenicom u pluralu (npr. *ʃpi:lho:zə* > *ʃpilh'ozɛ*). Relevantna je i pojava dijafonskih parova njem. [ə] > hrv. [lin] / [ljin] (npr. *ga'mafə* > hrv. *kam'a:šlin*, *kam'a:šljin*), pri čemu pretežu dijafonski parovi s hrvatskim parnjakom [lin]. Ovi dijafonski parovi mogli bi upućivati na eventualno postojanje odgovarajućih bavarskih dijalektalizama koji završavaju vokalskim [l̥], što bi trebalo istražiti za svaki pojedinačni model. Hrvatski parnjak njemačkoga [ə] može biti i niz [na] (npr. *jakə* > *j'akna*), a zabilježeni su i [i] (npr. *gəby:r-* > *gibe:r'ati*), [ar] (npr. *raupʃʏtsə* > *rapš'i:car*), [en] (npr. *gləkə* > *gloken*), [la] (npr. *mafə* > *m'a:šla*), [o] (npr. *lutə'ra:nə* > *lutor'a:n*) i [ra] (npr. *kistə* > *k'ištra*).

Njemačkom vokalskom *r* [ɐ] odgovara u većini dijafonskih parova hrv. [ɛr] (npr. *anlasə* > *anl'aser*), i to uglavnom na završetku riječi. Takvu, finalnu poziciju zauzima i hrvatski niz [ar] (npr. *apote:kə* > *japat'e:kar*), dok se konsonantski parnjak [r] njemačkoga vokalskoga *r* [ɐ] pojavljuje češće u sredini riječi i iza vokala (npr. *fo:ðhaŋ* > hrv. *fe:r'inga*). Ima i slučajeva gdje je hrvatski član dijafonskoga para slogotvorno *r* (npr. *fɛɐlə:z-* > *frle:z'ati*) ili pak koji od nizova [ra] (npr. *flundə* > *fl'u:ndra*), [or] (npr. *tsukə* > *c'ukor*) i [ro] (npr. *petə'zi:l* > *peṛ'o:-žil*). U ulozu hrvatskih parnjaka njemačkoga [ɐ] sporadično su zabilježeni i sljedeći glasovi ili nizovi glasova: [ora], [re], [l], [lin], [al], [ɛ], [e] i [ec].

Njemačkom slogotvornom *l* [l̥] najčešće korespondira hrvatski niz [lin] (npr. *vɛksl̥* > *v'ɛkslin*), odnosno [ljin] (npr. *ʃpa:rgl̥* > *ʃp'argljin*). Brojni su i dijafonski parovi s hrvatskim članom [l] (npr. *ho:b̥l̥* > *h'obl̥ič*) ili [lj] (npr. *be:g̥l̥-* > *pe:gl̥jati*). Utjecaj njemačkoga pisma može se pretpostaviti za hrvatske nizove [el] (npr. *buʃl̥* > *p'ušel*) i [elj] (npr. *buʃl̥* > *p'ušelj*). Na završetku replike mogu doći i nizovi [la] (npr. *zɛml̥* > *ž'ɛ:m̥la*) i [lja] (npr. *zɛml̥* > *ž'ɛ:m̥lja*). Rijetki su dijafonski parovi u kojima njem. [l̥] odgovaraju hrvatski glasovi [a], [u], [e], [ɛ], [i], [m], odnosno nizovi glasova [al], [alj], [ɛr], [lo], [in] i [na].

Najčešći ekvivalenti njemačkoga slogotvornoga *n* [ŋ] su hrvatski [a] (npr. *ʃtru:tsŋ* > *štr'uca*) i [lin] (npr. *kra:gŋ* > *kr'a:glin*), odnosno [ljin] (npr. *krapfŋ* > *kr'afljin*). Hrvatski niz [ɛn] vjerojatno je motiviran njemačkom grafijom (npr. *ho:zŋtrɛ:gə* > *hozɛntr'e:ger*). Sporadično se pojavljuju i [ɛ], [o], [el], [en], [in] te [na], a zajedničko im je obilježje postojanje vokalne komponente.

Njemačkim zaokruženim vokalima [ʏ] i [y:] najčešće se pridružuje hrv. [i] (npr. *hʏlzə* > *'ilza*; *dʏ:zə* > *d'i:za*). Budući da u hrvatskom vokalskom sustavu nema prednjih zaokruženih

vokala, bit će da je hrvatski glas [i] s obilježjima “prednji” i “visok” kao takav najbliži opisu njemačkih vokala. Međutim, obilježje nezaokruženosti u hrvatskih replika ne mora nužno biti posljedica glasovne interferencije između njemačkoga i hrvatskoga jer kao takvo postoji i u bavarskom dijalektu, pa se bez daljnjega može pretpostaviti i činjenica da su odgovarajuće hrvatske replike tvorene prema bavarsko-njemačkim modelima s nezaokruženim prednjim vokalima. U nekim slučajevima njem. [ʏ] odgovara hrv. [u] (npr. tsurʏk > cur'u:k), što bi također upućivalo na utjecaj bavarskoga izgovora toga glasa ispred [k]. Kao dijafonski ekvivalenti glasova [ʏ] i [y:] sporadično se pojavljuju i [e], [ɛ], [a] i [o].

Bavarskim dokidanjem zaokruženosti u njemačkih prednjih zaokruženih vokala moglo bi se protumačiti i pridruživanje njemačkih glasova [œ] i [ø:] hrvatskima [ɛ] i [e] (npr. mœrzo > m'ɛrzer; knø:d > kn'ɛ:dglin), iako je moguće da je to pridruživanje i posljedica interferencije njemačkoga fonetskoga sustava s hrvatskim. Zabilježeni su i dijafonski parovi s hrvatskim glasom [o] (npr. lœ:t- > lo:t'ati), koji bi mogli biti motivirani njemačkom grafijom.

Njemački se diftong [ai] gotovo redovito realizira bifonematski kao niz [aj] (npr. anvaizoŋ > av'a:izung). Bavarska monoftongizacija vjerojatno se odrazila u dvadesetak realizacija dijafonskoga para njem. [ai] > hrv. [a] (npr. šaitl > š'a:tlin). Kao dijafonski parnjaci ovoga njemačkoga diftonga zabilježeni su [ɛ] i [oj]. Niz [oj] zastupljen je u visokofrekventnoj replici l'o:jtra < *Leiter*.

Diftong [au] realizira se bifonematski kao [au] (npr. šlaux > šl'a:uf) ili pak monofonematski kao [a] (npr. šaum > š'a:m). Za prvu realizaciju možemo reći da je uvjetovana interferencijom, dok se za drugu može pretpostaviti utjecaj bavarskoga izgovora ovoga diftonga ispred labijala. Rijetki su hrvatski ekvivalenti [o] (npr. tsaubn > cɔpr'ija) i [ao] (npr. braun > br'a:on).

Izrazit utjecaj bavarskoga izgovora, tj. obilježja nezaokruženosti, vidljiv je u dijafonskom paru njem. [ɔy] > hrv. [aj] (npr. tsoyns > c'ajgnis). U pojedinačnim slučajevima ovom njemačkom diftongu pridruženi su hrv. [oj], [ɛ], [e] i [a].

Njemački velarni nazal [ŋ] realizira se u hrvatskim replikama uglavnom bifonematski kao niz [ng] (npr. kuploŋ > k'uploŋ), odnosno vrlo rijetko kao niz [nk] (npr. faŋ > f'aŋk), pri čemu se i samo hrvatsko [n] velarizira pod utjecajem velara koji slijedi. U dvadesetak replika njemački velarni nazal realizira se kao hrv. [n] (npr. vaitlŋ > va:jglin), a tek u nekoliko kao [nj] (npr. riŋ > ri:nđ'ica). Rijetko se između nazalnoga i velarnoga elementa umeće vokalno [e], pa dobivamo hrvatski član dijafonskoga para u obliku [njek] (npr. gaŋ > g'a:njek). U tim slučajevima završni niz [ek] identificira se s hrvatski sufiksom *-ek*, pa se umetnuto [e] ponaša kao hrvatsko nepostojano [e]. Inače, ovakvu pojavu imamo i kod nekih replika tvorenih prema modelima sa završnim nizom [ŋk] (npr. baŋk > b'a:njek).

Njemačka afrikata [pf] najčešće je u dijafonskom paru s hrv. [f] (npr. šimpf- > ši:mf'ati), gdje hrvatski ekvivalent čuva spirantnost njemačkoga fonema, ali gubi okluzivnost. Nekoliko je slučajeva gdje se čuva okluzivnost, a gubi spirantnost, pa je hrvatski član dijafonskog para glas [p] (npr. klopf- > klo:p'ati).

Njemački glas [h] realizira se u hrvatskim replikama najčešće kao [h] (npr. *halt-* > *haltu'ati*), a gdjekada i kao [j] (npr. *hɛ:k* – > *je:kl'ati*).

Njemački glas [ç] najčešće je u dijafonskom paru s hrvatskim glasovima [k] (npr. *fertɪç* > *f'ertik*; utjecaj bavarskoga izgovora), [h] (npr. *ʃlɪçt-* > *šliht'ati*) i [j] (npr. *ʃtɪç* > *št'i:j*). Sporadični ekvivalenti njemačkoga glasa [ç] su hrvatski glasovi [f], [g] i [č].

Njemačkom velaru [x] odgovara u hrvatskim replikama čitav niz različitih glasova. Najčešće su to [h] (npr. *fax* > *f'ah*), [k] (npr. *faxman* > *f'akman*) i [f] (npr. *ʃlaux* > *šlauf*), a imamo i pojedinačne slučajeve s glasovima [j], [g], [n], [r] i [š].

8.4.2.2. Neprototipni analitički dijafonski parovi

U neprototipnim analitičkim dijafonskim parovima pojavljuju se njemački glasovi koji inače imaju svoje fonetske ekvivalente u hrvatskom jeziku i s kojima su u relaciji međujezične identifikacije, ali im oni u realiziranim replikama nisu pridruženi. U ovome potpoglavlju navest ćemo najfrekventnije takve dijafonske parove.

Među dijafonskim parovima s vokalskim članovima najčešći su: njem. [i:] > hrv. [e], njem. [ɪ] > hrv. [e], njem. [a] > hrv. [o], njem. [a:] > hrv. [o], njem. [ɔ] > hrv. [u], njem. [ɛ] > hrv. [e] i njem. [ɛ] > hrv. [a].

U slučaju dijafonskih parova njem. [i:] > hrv. [e] (npr. *grɪ:s* > *gr'e:s*) i njem. [ɪ] > hrv. [e] (npr. *pɪnzl̩* > hrv. *p'e:nzlin*) vjerojatno je određenu ulogu odigrala činjenica da su njemački glasovi [i:] i [ɪ] od strane govornika hrvatskoga tretirani slično kao ikavska inačica glasa [ě] (usp. ikavski *cvit*, *dite*, *bilo* > podr.-kajk.-ekavski *cv'e:t*, *d'e:te*, *b'e:lo*).

Za pojavljivanje hrvatskoga glasa [o] u dijafonskim parovima njem. [a] > hrv. [o] (npr. *apfal* > *'obfal*) i njem. [a:] > hrv. [o] (npr. *ʃla:g-* > *šlo:g'ati*) s velikom se vjerojatnošću može utvrditi utjecaj bavarskoga za koji je tipično tzv. "tamno" *a*.

Kod nekih realizacija dijafonskoga para njem. [ɔ] > hrv. [u] također se može pretpostaviti utjecaj bavarskoga izgovora (npr. *trɔts* > *tr'uc*).

Znatan je i broj realizacija dijafonskih parova njem. [ɛ] > hrv. [e] (npr. *hɛft-* > *heft'ati*) i njem. [ɛ] > hrv. [a] (npr. *lɛrm* > *l'a:rma*). Dok bi motivacijske razloge za postojanje prvoga dijafonskoga para možda trebalo tražiti u određenim zakonitostima na silabičkoj razini jezika primaoca, u drugom slučaju opet bi se mogao pretpostaviti utjecaj bavarskoga dijalekta.

Njemačkome frikativu [s] u hrvatskim replikama najčešće odgovaraju glasovi [š] (npr. *a'restant* > *r'ęštan*) i [z] (npr. *ausla:gə* > *a'uzlog*). U slučaju glasa [š] raspoznatljiv je utjecaj bavarskoga dijalekta s realizacijama nizova *sp* i *st* kao [šp] i [št], dok bi glas [z] bio motiviran asimilacijskim zakonitostima u hrvatskome.

Nepostojanje opreke *zvučno-bezvučno* u bavarskome dijalektu vjerojatno je utjecalo na pojavljivanje dijafonskih parova njem. [z] > hrv. [s] (npr. *zail* > hrv. *s'a:jl̩a*), njem. [b] > hrv. [p] (npr. *bʊtə* > hrv. *p'uta*) i njem. [d] > hrv. [t] (npr. *do:zə* > *t'o:za*).

Bavarski utjecaj može se dijagnosticirati i pri realizacijama dijafonskoga para njem. [v] > hrv. [b] (npr. *vaks* > hrv. *boks*).

Asimilacijski procesi u hrvatskome rezultirali su dijafonskim parovima njem. [n] > hrv. [m] (npr. *kintbet* > *k'impet*) i njem. [m] > hrv. [n] (npr. *brəmzə* > *br'ę:nza*), dok je postojanje brojnih realizacija dijafonskih parova njem. [l] > hrv. [lj] (npr. *ʃpɪ'ta:l* > *ʃpit'a:lj*) i njem. [n] > hrv. [nj] (npr. *ʃnɪrtə* > *ʃnj'ita*) motivirano palatalizacijom [l] i [n], tipičnom za većinu govora đurđevečke Podravine, uz iznimku đurđevečkoga.

U ovome potpoglavlju prikazali smo samo najfrekventnije, tj. najkarakterističnije neprototipne analitičke dijafonske parove. Osim prikazanih dijafonskih parova dijagnosticirano je još sedamdesetak analitičkih dijafonskih parova, koje – pridržavajući se kriterija frekventnosti – ovdje nismo posebno tematizirali.

8.4.3. Metaplazmički dijafonski parovi

8.4.3.1. Elizijski dijafonski parovi

Elizijski dijafonski parovi vrsta su supstancijalno asimetričnih ili metaplazmičkih dijafonskih parova koje karakterizira postojanje tzv. nultog fona u replici. U tradicionalnom jezikoslovlju riječ je o tzv. gubljenju glasova.

U našem korpusu elizijskih dijafonskih parova pojavljuju se skoro svi glasovi njemačkoga jezika, no znatne su razlike u njihovoj frekventnosti. Najviše primjera imamo za sljedeće njemačke glasove: [ə] (npr. *ba:dəvanə* > *b'advan*), [h] (npr. *pfarho:f* > *f'arof*), [t] (npr. *hapt ax̩t* > *apt'a:k*) i [n] (npr. *anlasə* > *al'asę*). Manji je broj elizijskih dijafonskih parova s glasovima [v] (npr. *para'daizp* > *parad'a:jz*), [ɛ] (npr. *fɛɔbant* > *frb'ant*), [ʃ] (npr. *he:kʎna:dʃ* > *jekn'a:-dlin*), [ŋ] (npr. *grɔʃŋ* > *gr'oš*) [l] (npr. *anlasə* > *an'asę*), [r] (npr. *ʃparhert* > *ʃp'aręt*), [x] (npr. *ʃpax̩tʃ* > *ʃp'atla*), [ç] (npr. *durçmarç* > *d'urmarš*) i [k] (npr. *verkʃtat* > *verštat*).

8.4.3.2. Adicijski dijafonski parovi

U našem korpusu dijafonskih parova zabilježili smo više od dvadeset adicijskih dijafonskih parova, što znači da se većina glasova govora đurđevečke Podravine može pojaviti kao član adicijskoga dijafonskoga para, no s velikim odstupanjima u broju realizacija. Najviše potvrda zabilježili smo za glas [a] (npr. *kɔrp* > *k'o:rpə*) koji dolazi gotovo u pravilu na završetku riječi. Drugi najčešći glas je [j] (npr. *ʃpa:s* > *ʃp'ajs*), koji se većinom pojavljuje u postvokalnoj poziciji. Manje su zastupljeni [i] (npr. *ho:bʎbaŋk* > *oblīb'ank*), [e] (npr. *ʃurts* > *š'ulec*), [r] (npr. *boksbaum* > *br'ušpan*), [n] (npr. *ʃpa:tsi:r-* > *španc'e:r*), [h] (npr. *ʃpɪr:-* > *šprih'ati*) i [v] (npr. *u:rmaxə* > *urm'ajer*).

8.4.4. Zaključna napomena

Rezultati dijafonske analize germanizama u govorima đurđevečke Podravine pokazuju da se samo određene pojave pri fonološkoj adaptaciji replika mogu predvidjeti kontrastivnom analizom fonoloških sustava njemačkoga i hrvatskoga jezika. Svi ostali fenomeni glasovne adaptacije posljedica su dijatopske, dijastratske i dijakronijske raslojenosti njemačkoga i hrvatskoga jezika. Kako bismo izbjegli paušalne procjene o mehanizmima koji karakteriziraju procese glasovne adaptacije replika, u našu smo analizu uveli kategoriju dijafonskoga para. Određivanjem dijafonskih parova za svaku pojedinu repliku i njihovom sistematizacijom dobili smo empirijsku podlogu za analizu vrsta pojedinih odnosa između glasova modela i glasova replike.

Budući da smo u našem korpusu dijagnosticirali oko 270 dijafonskih parova s velikim odstupanjima u broju realizacija, posegnuli smo za kriterijem frekventnosti i tematizirali dijafonske parove sa – prema našoj procjeni – statistički relevantnim brojem realizacija u pojedinim kategorijama. Stoga je ovo poglavlje komplementarno *Popisu dijafonskih parova* u kojem su navedeni svi identificirani dijafonski parovi uključujući i one s minimalnim brojem potvrda.